

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ	7
ПЕРЕДМОВА	8
ВСТУП	11
РОЗДІЛ І. СТАТИСТИЧНІ ДАНІ ПРО ГОСТРІ ЗАПАЛЬНІ СТАНИ ЛОР-ОРГАНІВ ТА ЇХ УСКЛАДНЕННЯ В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ	13
Література	14
РОЗДІЛ ІІ. КЛІНІЧНА АНАТОМІЯ ТА ФІЗІОЛОГІЯ ВУХА	16
2.1. Будова зовнішнього вуха та вікові особливості	16
Запитання для самоконтролю	22
Запитання для самоконтролю	36
Література	42
2.2. Клінічна анатомія та фізіологія внутрішнього вуха	43
Запитання для самоконтролю	65
Література	68
РОЗДІЛ ІІІ. ЗАХВОРЮВАННЯ ВУХА ТА ЇХ УСКЛАДНЕННЯ	69
3.1. Клініка, діагностика та лікування гострого захворювання зовнішнього, середнього і внутрішнього вуха	69
3.2. Отогенні внутрішньочерепні ускладнення, отогенний сепсис	107
Запитання для самоконтролю	116
Література	120

РОЗДІЛ IV. КЛІНІЧНА АНАТОМІЯ ТА ФІЗІОЛОГІЯ НОСА Й ПРИНОСОВИХ ПАЗУХ	121
4.1. Будова носа, порожнини носа та вікові особливості, кровопостачання	121
4.2. Фізіологія носа та методи дослідження	127
Запитання для самоконтролю	130
Література	137
РОЗДІЛ V. ЗАХВОРЮВАННЯ НОСА ТА ЇХ УСКЛАДНЕННЯ	138
5.1. Клініка захворювання носа, діагностика та лікування	138
5.2. Риногенні орбітальні й внутрішньочерепні ускладнення та невідкладна допомога	148
Запитання для самоконтролю	158
Література	162
РОЗДІЛ VI. КЛІНІЧНА АНАТОМІЯ, ФІЗІОЛОГІЯ РОТОГЛОТКИ, ГОРТАНІ, ТРАХЕЇ ТА БРОНХІВ	163
6.1. Будова ротоглотки	163
6.2. Фізіологія лімфоїдного кільця та методи дослідження	176
6.3. Методи дослідження ротоглотки	178
Запитання для самоконтролю	179
Література	183
6.4. Клінічна анатомія, фізіологія гортані, трахеї та бронхів	183
6.5. Методи дослідження гортані, трахеї та бронхів	192
Запитання для самоконтролю	193
Література	196
РОЗДІЛ VII. ЗАХВОРЮВАННЯ РОТОГЛОТКИ, ГОРТАНІ, ТРАХЕЇ ТА ЇХ УСКЛАДНЕННЯ	197
7.1. Клінічна семіотика, діагностика захворювання ротоглотки, її ускладнень та їх лікування	197

7.2. Ускладнення захворювань ротоглотки	
та невідкладна допомога	201
Запитання для самоконтролю	203
Література	209

РОЗДІЛ VIII. ЗАХВОРЮВАННЯ ГОРТАНІ Й ТРАХЕЇ ТА ЇХ УСКЛАДНЕННЯ 210

8.1. Клінічна семіотика, діагностика захворювань гортані, трахеї та їх лікування	210
8.2. Ускладнення захворювань гортані, трахеї	
та невідкладна допомога	213
Запитання для самоконтролю	219
Література	221

РОЗДІЛ IX. ТРАВМИ ЛОР-ОРГАНІВ ТА НЕВІДКЛАДНА ДОПОМОГА 223

9.1. Травми вуха та скроневої кістки (п. Facialis)	223
Запитання для самоконтролю	228
Література	229
Запитання для самоконтролю	237
Література	239
9.2. Електричні травми	239
9.3. Травми носа та навколоносових пазух	240
9.4. Травми глотки та під'язикової кістки	244
9.5. Травми гортані та трахеї	244
9.6. Травми та опіки стравоходу	249
9.7. Опіки інших ЛОР-органів та відмороження	255
Запитання для самоконтролю	256
Література	259

РОЗДІЛ X. СТОРОННІ ТІЛА В ЛОР-ОРГАНАХ ТА НЕВІДКЛАДНА ДОПОМОГА 260

10.1. Сторонні тіла у вусі, носі та приносових пазухах	260
10.2. Сторонні тіла в рото-гортаноглотці, стравоході та дихальних шляхах	261

Запитання для самоконтролю	262
Література	263
РОЗДІЛ XI. КРОВОТЕЧІ З ЛОР-ОРГАНІВ	
ТА НЕВІДКЛАДНА ДОПОМОГА	264
11.1. Діагностика та невідкладна допомога	264
Запитання для самоконтролю	265
Література	266
РЕЦЕПТУРА	267

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ І СКОРОЧЕНЬ

АГП	– антигістамінні препарати
ГКС	– глюкокортикостероїди
ГСО	– гострий середній отит
ГГСО	– гострий гнійний середній отит
КТ	– комп'ютерна томографія
МРТ	– магнітно-резонансна томографія
УЗД	– ультразвукове дослідження
РО	– радикальна операція
РМТ	– розширена мастоїдотомія
СО	– секреторний отит
ПП (СВ)	– пипкуватий паросток або соскоподібний відросток (Processus mastoideus)
ПА	– паратонзиллярний абсцес
ФШ	– флегмона шиї
ФЛ	– флегмонозний ларингіт
РА	– розтин абсцесу

ПЕРЕДМОВА

У медицині існує актуальне правило: чим своєчасніше діагностовано ускладнення запального захворювання ЛОР-органів і надана своєчасна невідкладна допомога, тим більше шансів на виживання та на повне одужання.

*Одеське обласне товариство
оториноларингологів*

Навчальний посібник з оториноларингології є першим виданням такого зразка в нашій країні. Оториноларингологія – клінічна дисципліна, яка вивчає анатомію, фізіологію, морфологію, методи дослідження, діагностики та лікування патології вуха, ротоглотки, верхніх дихальних шляхів та органів обличчя й шиї. ЛОР-органи – це сукупність самостійно функціонуючих систем, які принципово відрізняються тільки за будовою та функціональним призначенням.

Надання своєчасної невідкладної допомоги при гострій та ускладненій хронічній захворюваності ЛОР-органів дотепер є одним із найбільш важливих і відповідальних розділів сучасної отоларингології. Питома вага патологічних процесів, що потребують надання невідкладної допомоги, достатньо велика.

Незважаючи на неухильне зростання санітарної культури населення й використання нових ефективних способів боротьби з інфекцією ЛОР-органів, спостерігається збільшення кількості випадків ускладнень запальних захворювань, при яких виникає необхідність проведення сучасної невідкладної допомоги. Причини такої динаміки, очевидно, пов'язані з низькою культурою населення (запізнє звертання) та з неадекватним призначенням лікування на першій лікувальній ланці.

Так, за архівними даними відділення отоларингології «Голова та шия» МКЛ № 11 за період з 2010 р. по 2023 р. було госпіталізовано

ургентно 5100 хворих з різними ускладненнями гострої патології, які були пов'язані з неадекватною та нераціональною амбулаторною протизапальною терапією. Частина хворих була з раком піднебінного мигдалика й гортані, у них спостерігався стеноз ротоглотки й гортані. До ускладненої патології органів голови та шиї було віднесено такі: паратонзиллярні абсцеси, одонтогенні та аденофлегмони шиї, медіа-стеніти, мастоїдити, гнійні сіалоденіти, індуративний набряк гортані та хондроперихондрит хрящів гортані.

Тому надання невідкладної допомоги хворим із захворюванням ЛОР-органів до останнього часу залишається одним із важливих розділів сучасної оториноларингології.

Багаторічний досвід авторів пропонованого посібника свідчить, що нерідко лікарі-практики зустрічаються із значними труднощами при діагностиці та лікуванні ускладнених станів хворих, які потребують невідкладної допомоги. На жаль, ці ускладнені стани іноді призводять до тяжких наслідків.

У літературі є ряд монографій та джерел, присвячених швидкій та невідкладній допомозі в отоларингології. Остання монографія з надання невідкладної допомоги хворим із патологією ЛОР-органів була надрукована в 2013 році.

За останні роки в медицині, зокрема в оториноларингології, у зв'язку з науково-технічним прогресом відмічені значні досягнення в діагностиці ускладнень (СКТ, МРТ, ендоскопія, УЗД) та лікуванні різних ускладнених захворювань. Зазначені досягнення в медицині мають безпосереднє відношення до невідкладної допомоги в оториноларингології, які необхідно використовувати та впроваджувати в практику оториноларингологічних відділень.

Посібник є результатом досвіду клінічної, практичної діяльності співробітників відділення отоларингології – хірургії голови та шиї МКЛ № 11 та викладацької діяльності членів кафедри оториноларингології ОНМедУ, складається з одинадцяти розділів.

У першому розділі показані статистичні дані ускладнень захворюваності органів голови та шиї за період 2010–2023 рр. у м. Одесі. З другого по одинадцятий розділи подано анатомо-фізіологічні особливості будови ЛОР-органів, їх ускладнення при запальних захворюваннях, діагностику та лікування.

У цих же розділах показані ускладнення запальних та інших захворювань ЛОР-органів (травми та опіки), які знаходяться на межі з ризиком для життя.

Автори цього посібника висловлюють щире подяку рецензентам за їхню підтримку й консультації.

Автори сподіваються, що посібник допоможе студентам добре засвоїти курс пропедевтики гострої патології ЛОР-органів та їх ускладнень, а лікарям – підвищити рівень діагностики та надання сучасної невідкладної медичної допомоги.

Посібник підготовлений відповідно до останніх, на момент видання, міжнародних рекомендацій NCCN, буде корисним для широкого кола лікарів, які повинні обов'язково надавати сучасну невідкладну допомогу.

ВСТУП

Невідкладні стани в оториноларингології – це ускладнення запальних захворювань органів голови та шиї, це такі стани захворювання, при яких невчасно надається медична допомога, і тому така ситуація може призвести до смерті хворого.

Особливу увагу потрібно звернути на ускладнення гострих запальних та онкологічних захворювань органів голови та шиї. Так, неадекватне та пізнє лікування гострої й онкологічної патології може призвести до ускладнень різної складності, які межують із ризиком для життя людини.

Але і пізня діагностика ускладнень теж може призвести до смерті хворого. Так, до тяжких ускладнень гострої патології органів голови та шиї слід віднести: внутрішньочерепні отогенні й риногенні ускладнення, травми, що супроводжуються переломом кісток вуха, носа, черепа, основи черепа, гортані та трахеї. Цим хворим суміжно з нейрохірургом або невропатологом призначають протокол дообстеження та лікування.

До найтяжчих посттравматичних ускладнень відносять посттравматичну кому, стенози дихальних шляхів та кровотечі з ЛОР-органів та органів шиї.

До стенозу дихальних шляхів слід віднести стенози гортані, трахеї та ротоглотки. Причинами стенозу можуть бути пухлини ротоглотки, гортані та трахеї, щитоподібної залози (паралічі гортані), травми гортані та набряк гортані невизначеної етіології або після променевої терапії (індуративний набряк).

Стеноз ротоглотки може спостерігатися при гіперплазії лімфоїдної тканини, тобто при гіперплазії піднебінних мигдаликів після перенесеної моноцитарної ангіни, яка є результатом дії вірусу Епштейна-Барра. Також стеноз ротоглотки спостерігається при лімфомі піднебінних мигдаликів. І тут потрібно провести диференційну діагностику з ускладненнями гострої патології піднебінних мигдаликів.

Перші ускладнення, що найчастіше розвиваються при гострій патології піднебінних мигдаликів, – це паратонзиліти та паратонзиллярний абсцес.

Як правило, при адекватному розтині паратонзиллярного абсцесу та його лікуванні, ускладнення подалі не розвиваються. А при неадекватному лікуванні може розвитися флегмона ший, що є результатом ускладнення запального захворювання паратонзиллярної клітковини й називається аденофлегмона. Коли ускладнення проходить від гострого процесу зубощелепної області, захворювання є одонтогенного походження й називається одонтогенна флегмона.

Ці ускладнення гострої патології протікають дуже тяжко і при несвоєчасному хірургічному втручанні можуть призвести до **медіастеніту, сепсису та смерті хворого**.

Інша група ускладнень – це кровотеча з ЛОР-органів та органів ший, при якій не буде надана своєчасна й термінова медична допомога, що може призвести теж до смерті хворого.

До інших станів захворювань, які потребують невідкладної допомоги, слід віднести опіки дихальних шляхів, стравоходу та шок різного етіопатогенезу.

І наприкінці вся гостра патологія органів голови та ший може призвести до хронічного процесу, що теж ускладнює життя людини.

Чи існує проблема надання своєчасної невідкладної допомоги хворим із ускладненнями запальних захворювань органів голови та ший?

Так, дійсно, існує така проблема не тільки в Україні. Але, на жаль, у нашій державі ця проблема, по-перше, пов'язана з пізнім звертанням хворого по допомогу, коли швидка при деяких тяжких станах не встигає довести хворого до спеціалізованої лікарні. По-друге, недостатня та несвоєчасна діагностика невідкладного стану може призвести до несвоєчасного транспортування хворого до спеціалізованих медичних закладів.

Протоколи й методики діагностики та супровід таких тяжких хворих будуть описані нижче у відповідних розділах посібника.

Пропоноване видання покликане певною мірою заповнити недостатню кількість посібників українською мовою з питань ускладнень гострої патології органів голови та ший, що потребують невідкладної медичної допомоги.